
Н. РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО

УРИВКИ З ПОВІСТІ «ВІТРИ»

УРИВОК ПЕРШИЙ

... Біло-сірі тумани пливуть у безвість. Промінясто всміхається їм услід веселий квітень-чарівник.

«Хай пливуть, не вертаються».

— Пані, а сьогодні вже я піду на мітлінх. І Одарка з Коваленкової дачі йде й Тараска од Перерепенків присоглашає. Піду й собі!

— Ідїть, Онисю!

Біло-сірі тумани пливуть у безвість.

Онісі, Одарки, Параски од Перерепенків, Панаси та Омельки йдуть на «мітлінх».

Йдуть люде. Ідуть люде од плуга, од молота — «на мітлінх», на раду. До купи збираються... щоб усі вкупі... Нарід улиці заповняє, сходи, залі, хори.

Але Онісі, Одарки, Панаси та Омельки тільки на сходах або на хорах. Тільки там, де:

тісно, душно, чужі, непривітні спини й далеке: «Предсідатель, секретар, резолюція, товариші!»

А в залі на креселках, в залі на високому помості, куди двоє східців— представники народу, обранці народу (хто обрав? хто?).

Вони мали вирішати: що, як, куди...

Заля гуде од голосів— і раптом тихо:

На високому місці— президія (президія — чуєте — це начальство).

«Рекомендуємо зборам представників народу».

«Ось представник робітництва»...

«А оце представник селянства»...

«А оце од інтелігенції:

... Од панів нема, то й добре!

... Як нема? Вони всі — самі пани...

... Що по панському вдягнені? Це пусте...

... По-нашому ж і балакають...

... Еге, по-нашому... та пропишуть не по-нашому.

... Ні краще б туди настоящих сірячків «у свитках»...

... Цитьте! То соціялісти, дак вони за нас...

... Ой там не без пана... Слизький, пролізе...

... Та таки й краще, як ми самі за себе...

ЩОДЕННИК МАРТИ. Квітень 1917 року.

«А сьогодні вже я піду на мітлінх, пані». Це Онися, наша відлюдна Онися — до мене, коли я вдягала пальто, щоб йти на жіноче віче.

— Ви, Онисю? я чогось неймовірно здивувалася.

Скинула з себе пальто та механічно заварила чай із самовару. (Самовар Онися зараз внесла).

Цілий вечір просиділа з Галею та Марком, годувала їх, забавляла їх, вклала спати. Тоді перепрала сороченята й панчішки. Робила те, що Онися всі ці вечори, коли я на зборах, на мітингах за її права на людське життя промовляла.

Тепер я тут сама, на своїй властивій роботі (діти, господарство, вечера для мужа), а Онися пішла сама своєї долі добувати.

Чи здобуде? Чи може я краще б здобула?!

Я сижу дома, і буря в душі моїй. Там, у місті, розбурхане море мене кличе, кличе буря, посіяна мною й моїми товаришами. А я не йду. Не можу. А чому? Діти (мамо, ти будеш з нами? Розумієш, Марку, мама сама буде з нами. Мамусю!) Пухкі рученятка, пелюшки, латки, ронделі...

Наймички нема. Наймички. Нема кому глядіти дітей, готувати вечерю, тепло й життя підтримувати в людському родинному огнищі.

А колись, як ми одружилися й я оселилася вдвох з Корнієм, я сказала собі: «а слуги, наймички не буде у нас! Ми, соціялісти, мусимо життя своє будувати згідно з своїми ідеалами; експлуатувати нікого ми не можемо. Я не можу використовувати на чорну роботу таку саму людину, як я, не можу мати в своїй хаті наймичку»...

... Я сижу вдома, і буря в душі моїй. Яка це безодня — жіноче життя... яка це чорна безодня! Як це діти в кайдани беруть і душу нашу й наше тіло! Всі ці останні роки я мріяла про маленьку студентську кімнату, де б я одна та книги. Звідти могла б до всесвіту прислухатися, придивлятися, промовляти! Мріяла... А мала: дитину, пелюшки, самовари, кашки, сороченята... Потім другу дитину й те саме подвійно.

Тепер я хочу вільно й завзято йти з товаришами в боротьбу, а роблю — біля самоварів, глечиків, сороченят, сміття.

І дві пари широко розплющених радісних оченят коло мене: «як добре, мамусечко, що ти сама з нами тепер!»

УРИВОК ДРУГИЙ

Кров уперше повилася прапорами на вулицях кучеряво-зелених.

На вулицях блакитно-прозорих, напружено-радісних ураган, схований в зеленій блакиті, маючи прапорами червоними, заповідав:

«Кров!»

Улицею, серединою вулиці йшли ті, що нічого не мали... все їхнє, все, що мало б їм належати, було у других. А ті, другі, сиділи в кам'яницях, стояли біля вікон, тинялися на пішоходах, придивлялися до прапорів.

Може вони думали — ситі, дужі, багаті, повернути те чуже, що за «своє» мали?!

Ті люде... вони збіралися в палацах і говорили... виходили на балкони палаців і говорили, обіцяли: «Граждане!»...

А ті, що серединою вулиці йшли, повидряпувались з підвалів, позлазили з горіщ, зачувши «воля!», ті, що нічого не мали, позбавлені всього, щоб їм належало, ті півгоłodні, піводягнені, йшли під червоними прапорами. «Товариші! Хай живе 1 травня, всесвітнє робітничє свято!»

І ураган, захований в блакиті — вона їм не сяла, вона їх не гріла, — їх зігріє, ураган — заповідав:

«Кров!»

* * *

Марта на пішоході, серед натовпу, дивиться. Вона з дитиною; дівчинка міцно вчепилася за руку. Не йде Марта до «своїх» в юрбу, що невблаганно суне наперед. В юрбу з дитиною страшно.

Поперед юрби бачить: Корній під прапорами. Коло нього висока «сестра», в сірій сукні; біла намітка, червоний Хрест. Лице суворе й прекрасне...

— Мамо, там тато, тато он-де... Галка кричить.

— Там, там тато!

Корній... він йде з усіма... Він там, а вона тут... Вона, Марта, стороння, а не учасниця. Учасницею не може бути, бо — діти... Діти й мати: родинне. Мати приїхала на допомогу їй в господарстві, мати і стара й глуха. І не звільнила її від «родинного». А Корній — він пішов від «родинного». Корній одійшов. Онися кинула, і для «родинного» вона сама...

Вона, що все мріяла про самоту, про келію... про всесвіт і боротьбу для нього.

ЩОДЕННИК МАРТИ. Травень 1917 р.

... У нас тут, дома, як колись на еміграції: першого травня увечорі приїхали товариші з-за кордону — обідають, ночують, накурюють до роспуки; обговорюють, дебатують теж до роспуки. Цілком те саме, що було колись на еміграції. Тільки для мене — ріжниця: там я у всьому брала участь, була як товариш. Тут зараз я — хоч всі до мене «товаришко Марто» — я зовсім осторонь: готую обід, підливаю самовари, одриваюсь од цікавих балачок погодувати Марка, схоплююсь до Галки, що не може заснути від гармидеру: «Тільки щоб мама близенько коло Галюсі... щоб мама близенько»...

І од усіх я зовсім далеко...

І хто вона, та висока, суворая, прекрасна, що з Корнієм, під червоним прапором?

УРИВОК ТРЕТІЙ

Теплі рожеві ранки.

А то — червоно-вогненні...

В-у-у-х- гур... грузовики вулицями розбурханими сиплють паперовий дощ.

«Граждане!»...

«Товарищи!»

«Товарищи!»

«Вибори... Кого оберете, той буде все вирішувати... буде розподіляти землю, все добро»...

«Вибори»... «Кандидати»...

В-у-у-х- гур...

«Граждане!»...

«Товарищи!»

«Товариші!»

Паперовий дощ крутиться в повітрі, сиплеться на розбурхані вулиці, на «граждан»...

— ... Только своя, рабоче-крестьянская власть, товарищи, даст вам свободу, даст возможность разорвать цепи...

— ... Сама тільки народня влада, з представників усього народу врятує революцію і наш край від загибелі...

З грузовиків слова повітря ріжуть.

— Мамо, хто це там, коло тата? висока з червоним хрестом? Це та революція, що бабуня каже, що вона його цілком забрала собі?

Марта з дитиною на пішоході — осторонь.

В-у-у-ух- гур...

Мчать грузовики, сіють папірці, що на них слова вогненні.

Мчать грузовики, на них люде, під червоними прапорами слова вогненні — до всіх, всіх, всіх...

Марта з дитиною на пішоході — осторонь.

«Так, революція!» Революція мчить повз, а вона осторонь.

ІЗ ЩОДЕННИКА МАРТИ

Червень. Саме розцвіли надії. Буря несеться вгору. А мої надії вмірають.

І хто се коло Корнія, висока, з червоним хрестом! І чому вона — коло його?

УРИВОК ЧЕТВЕРТИЙ

Липневі ночі для душ окрилених, липневі ночі для душ вогненних нестерпучо палючі.

Там, в далекій столиці — про це через дроти залізні вогненні звістки летять — там уже не вірять словам.

«Говоріть, говоріть!»..

Там, в далекій столиці — дроти нам про це гудуть - гудуть — руки поневолених протягнуто: «дайош», — і в руках зброя.

А в нас тут ще говорять. У нас все ще: «голова», «секретар», «президія», «резолуція» — в повітрі згучить. «Всю землю трудящому людові» — на словах.

Може й оддадуть... може все, належне голоті, все, належне голодним робітникам, оддадуть.

Говорять про це. говорять, говорять: як бути далі? як усе ділити, чиє все буде? Брати ж усі! Усіх же все й буде. Земля, будинки, одежа, чоботи, все, що поховано в затишних куточках.

Всіх!.. А як поділити?

Говорять, говорять, на різних мовах говорять. Ми — всі брати!

«Граждане!»

«Товарищи!»

«Говоріть, говоріть!»

Липневі ночі для душ окрилених, липневі ночі для душ вогненних нестерпучо палючі.

— Маріє... ви стомились, ви ледве йдете...

— Ні, Корнію, втоми не почувую...

Одгуділи, одухкали грузовики. Одгомоніли, одзвонили люде.

І місяць, самий тільки місяць поміж хмарами.

Тихо, тепло, сріблясто, пахне липами.

Чітко кроки на пішоході:

— Ви ледве йдете, Маріє! хоче спертися на мою руку?

-- Дякую, Корнію, не турбуйтеся! Я звикла сама...

— Я провожу вас, я сьогодні у місті ночую.

— В штабі ночуєте?

— В штабі... Наш липень горить, Маріє... Ви не відчуваєте, що ще не час йому горіти... Ще не назріло... Це збройне повстання... Чим воно скінчиться? Тай такі заплутані ще наші національні справи...

— Так, завтра рішучий мент! Все з'ясується... А що не час... Корнію! хіба можемо ми знати, що не час голодному їжі собі здобувати, не час голову на свіже повітря з льоху висунути! Що можемо знати про це ми, книжники, ми, пропагандисти теорій. Ми йдемо до життя з теоріями, а життя нам своє диктує... І ось липень горить... Хай липень палає, коли є стільки вогню, щоб запалити його...

— Маріє, ваша рука горить і палає... ви хворі?

— Корнію, ах нащо? нащо ви — руку? чи боїтесь, що впаду... Так ні! Я не впаду. Я своєю стежкою твердо...

Місяць нервово поміж хмарами, сріблястий...

— Скажіть мені про Марту: як вона? Колись бачила раз у підпіллю... Ясна, проміняста... Ви її дуже любили, цеб-то і зараз...

— Так, люблю... чи любив... Тепер — не знаю. З дітьми вона. Поки дома все мусів, внутрішнє мусів, то любив. Поки все дома — читав, писав, думав. В затишку. З нею... там діти. А тепер — як не дома... як на вулиці... як двері дому розкрились... як двері душі розчинились... Тепер, коли не затишок, коли буря... коли слова, думки мої в розбурхане море треба... тепер, коли життя моє інакше... все тепер інакше. Я сам тепер інакший. Тепер... Притиснув до себе лікоть Марії:

— Маріє!..

Ніжно:

— Маріє!..

І урвав...

Хвилюється нервово місяць сріблястий поміж хмарами...

Душа Марії хвилюється в пазурах вогненних.

— Ні, ні, Корнію! Мені ніякого особистого життя. Ніякої ніжності, це ослаблює...

Липневі ночі для душ окридених, липневі ночі для душ вогненних нестерпучо-палючі.

Липи... липи пахнуть.

ЩОДЕННИК МАРТИ. Липень 1917 р.

Згадала: на святі першого травня Корній і всі наші були із червоними стрічками. Взагалі ж українці — із синьо-жовтими. Отже ріжниця колосальна. Але як скінчилося свято, зняли стрічки — ріжниці ніякої. Всі однакові. Всі наші йдуть з ними, з тим «болотом», як самі називають

їх, навіть Корній, що раніше ніколи не єдналися з ними. Спостерігаю це вже три місяці. Питаю: чому? чому не соціалістичним фронтом? — «Це тимчасово єдиним фронтом національним»... «так настроєні маси»... «національна революція»... А тоді — красномовний рух.

Я розумію: тоді щось буде. Але й не розумію: чому й зараз, зразу, не йти єдиним соціалістичним фронтом. Так, як в підпіллі йшли? «Раніш національні осягнення»... Так, так...

... Крізь відчинене вікно липи заливають мене пахощами.

Липи голублять мене. Солодко-млосно...

Мрії... які в мене мрії?

Корній...

Постійна мрія моя, — книжки, думки, боротьба, — десь губиться в туманах, зникає у безвість.

Вгрузаю в коліски, пелюшки, глечики, сміття...

... Корнію!..

А липи як пахнуть!

... Корнію!..

Липневі ночі для душ самотніх нестерпучі.

УРИВОК П'ЯТИЙ

ІЗ ЩОДЕННИКА МАРТИ. Вересень 1917 р.

Надіям край! Кінець чеканням...

Вітри люті несуть од мене душу Корнія...

УРИВОК ШОСТИЙ

Чорними жовтневими ночами годі чекати! Вітри. Холоднеча. І голод. Червоними полум'ястими днями, коли в багреці листя палає місто, коли захід переможно вогнем горить — летить з гуркотом машина, ще одна й ще.

На них люде, що серця їх — в пожежі...

У жовтні місто палає. Серце палає... в грудях палахкотить. В сухій глотці горить:

— Чия земля? Земля, що руки від неї порепані, що ноги від неї подряпані? Що груди висхли від неї? Що зігнулись спини від неї? Чия земля?

— Земля наша, селянська...

— Земля наша, українська...

— Чиї палаци? чий хліб?

— Чиї залізо, вугілля, сіль, все, що киркою та молотом довбають, пораять оmozолені руки наші?

— Наш хліб, наше залізо... уголь, дворцы — все наше, крестьян и рабочих...

— Наше все... наше, українське.

— Чиє все, що є на світі? На світі, що на йому всі живуть, та не всі працюють...

— Як ділити? Як усе розподілити? Все добро, всі скарби, щоб кожному, хто прийшов у життя, жити можна було...

— Що там розподіляти? Наше, українське все, що на нашій землі...

— І щоб перестали вже вмірати там, на фронті... війну з чужими припинить, всі брати! Не вороги нам німецькі робітники й селяне, що проти нас, на фронті. А де ж ті вороги? де? В чії груди наші списи? наші рушниці? В тих, що нас в неволі тримають, в голоді й холоді. В наших начальників, в панів..

— Так, в начальників, в панів!

В червоних загравах буйного бажання вмірав день жовтня. Жовте листя горіло мов золоте. Жовте листя... але воно не жовте, воно червоне, багряне... воно займається пожежою.

— Чекайте, чекайте—вітрами котиться від палаців, що до них мармурові сходи, а на сходах зігнуті постаті з торбами за плечима.

«І жовтень, червоний вдень, чорний уночі, на те гучно, з грузовиків: Годі!

Годі чекать!»

* * *

На заході горить, палає.

Останній грузовик, що од Ради Робітниче-Селянських Депутатів до Центральної Ради (порозуміння ж, порозуміння ж серце просить!) спинився.

— Отже, значить, ми в різних таборах, прощайте!

— Ви збочили, Корнію!

— Були колись в одному...

— Ви збочили, Корнію!

— Значить, порозуміння...

— Порозуміння не може бути, Корнію!

* * *

Захід пожежою тривожно палає.

— Буде завтра вітер, Маріє...

— Будуть завтра вітри, Корнію!..

— Дай мені руку твою, Маріє...

.....
Тиша. Тільки грузовик напружено чекає.

— Дай мені руку твою, Маріє...

Тиша.

І вітри.

Жовтень, 1923 р.
